

TUDOMÁNPOLITIKA.

Fontos eszme ölt testet Magyary Zoltánnak nemrég megjelent nagy könyvében (*A magyar tudománypolitika alapvetése*, 1927): az államhatalom által racionálisan szervezett tudomány eszméje. Két körülmény ad ez eszmének jelentőséget szövevényes modern életünkben: először ama társas feltételeknek meg-növekedése, melyekből manapság a tudományművelés és ennek eredménye függ; másodsor az állami feladatoknak radikálisan megváltozott feljogása. Az első körülmény egyrészt azon intézmények és intézkedések szerepét emelte, melyek a *kollektív* tudományos együttműködést teszik lehetővé, másrészt magát ezt a kollektív munkásságot hozta az előtérbe; a második körülmény meg az egész állami apparátust hozta mozgásba, hogy a tudomány, a kultúrának legmagasabb ága se nélkülözze a középponti hatalomnak „tervszerűen átfogó” támogatását, sőt bizonyos módú és fokú irányítását.

Elmondották már mások és bizonyára még igen sokan fogják elmondani azt, hogy mennyi érdem illeti meg Magyary könyvét, mely hazánkban elsőnek és alapvető módon vetette fel állami feladat formájában a tudományszervezés és — adminisztrálás nagy kérdéseit. A könyvhöz Klebelsberg gróf írt előszót; mint a hogy a munka nem is jöhetett volna létre közoktatásügyi miniszterünk nagy koncepciójú politikája nélkül, melynek ép magyarázatát és rendszerezését nyújtja a könyv szerkesztője. De itt is másoknak engedem át, hogy azt az áttekintést és tervszerűséget dicsérik, mely a miniszteri tudománypolitikájában vezeti. Magam részéről mindenekelőtt bizonyos *társadalmi és iskolai bajokra* szeretnék rámutatni, melyek hivatalos tudománypolitikánk szép igyekezetének útjában állanak; azután általános jellegű *aggályokat* kifejezni a középponti tudományszervezéssel és — adminisztrálással szemben. A leghelyesebb elvnek is vannak veszélyei, amelyek már magában az elvben lappanganak; eleve gyaníthatjuk, hogy a tudományt sem lehet majd a kormányzatnak és közigazgatásnak gondjává megtennünk anélkül, hogy ebből magára a tudományra esetleges bajok ne háruljanak.

A tudomány mindenkor a *tudósokon* múlik. Megvannak-e a mai Magyarországon a társadalmi feltételek arra, hogy kellő számban találkozzanak olyanok, akik a tudomány önzetlen művelését választják hivatásuknak? Bizonyos tudományágakra nézve még nem régiben a *középiskolai tanárság* volt a szükséges szelekciós alap; ők — a középiskolai tanárok — tartották fenn — anyagiilag ép úgy, mint szellemileg — a tudományos társaságokat és folyóiratokat, és főleg belőlök került elő a tudós szükreszcencia. Ezt az újabb gazdasági viszonyok teljesen megváltoztatták. A tanárság ifjabb nemzedéke nem jár a tudományos összefüggésekre, nem ír a folyóiratokba, tudomány iránt egyáltalán nem érdeklődik, mert igyekezetét kizárólagosan a létfenntartás gondjai veszik igénybe. A bajon a most készülő ösztöndíj-törvényünk csak palliatív módon fog segíteni; a kivételes helyzet vagy bánásmód, amely egyeseket érint, nem fogja majd tudni pótolni a kiválasztódásnak szélesebb és közvetlenebb bázisát. Itt a baj annyira nagy és mélyenfekvő, hogy Magyarynak külön fejezetet kellett volna könyvében írnia vagy íratnia a „tudós-termelés” e nehézségeiről. Súlyosbítja az amúgy is nagy bajt az a körülmény, hogy akik a mostoha anyagi viszonyok és kilátások ellenére is erőt és tehetséget éreznek magukban arra, hogy tudós pályára menjenek, manapság *gyengébb készséggel* kerülnek ki a középiskolákból és egyetemekről, mint

ahogy ez még a közelmúltban történt. A szerencsétlen középiskolai reform ennek az oka, az 1924-ben hozott XI. törvénycikk, amely a maga reálgimnáziumával és egyenlő jogosításával első sorban a görög és latin nyelvi ismereteket gyengítette; de azután minőségi rosszabbodást és nivó-süllyesztést fog jelenteni minden oly studiumban is, ahol az úgynevezett klasszikus ismereteknek fontosságuk van. Ez alkalommal nem kívánok a kérdéses törvény következményeivel bővebben foglalkozni (melyekre nézve v. ö. könyvünkben Huszti József találó szavait a 103. l.); de félős, hogy a Klebelsberg-féle tudománypolitikának egyik legszebb és legfrissebb hajtása szenved majd erősen miattok: a *külföldi* taníttatásnak akciója. Mert rosszul készült ifjainkat hiába küldjük majd a nagy költséggel létesített és fenntartott külföldi kollégiumokba; ők majd nem bírják a versenyt idegen társaikkal és nem fognak becsületet szerezni a magyar tudománynak. A görög és latin nyelv által képviselt kultúra érdekében a Humanisztikus Gimnázium Híveinek Egyesülete energikus mozgalmat indított legújabbán. Ha tán rögtöni teljes siker nem is fogja jutalmazni törekvéseit, legyen szabad reménylenünk, hogy az a mozgalom a szóban forgó törvénynek egynémely káros hatását el tudja majd távolítani Klebelsberg tudománypolitikájának az útjából.

*

Ha *tudományszervezésről* van szó, soha se felejtjük, hogy a szervezésnek, mint egyebütt nincsen, itten sincsen önálló értéke; mert absolute csak az értékes vagy értéktelen, *amit* szervezünk. A mi esetünkben a tudományos eredmények az értékesek, amelyeket viszont csak a tudós *egyéniiség* tud kellőképp garantálni. Bármennyire fontos, sőt életbevágó legyen is az a munka, melyet kormányzás és közigazgatás a tudományszervezésnek területén végez: a kutatást és nevelést biztosító intézmények létesítése, az izolált erőknél bölcs összefogása és tömörítése stb. stb. magának a tudománynak azt a jelzett *személyes* jellegét sohasem szabad szemünk elől téveszteni. A tudomány tartamára kiható közvetlenséggel még szervezni is maga a tudós tud majd a legsikeresebb módon; a tudomány szempontjából nem az az iskola leglényegesebb, melyet az állam állít fel, hanem az az iskola, melyet csak átvitt értelemben nevezünk „iskolá“-nak, mert azt a kapcsolatot értjük a szón, amely a tanítványokat a mester módszeréhez, személyéhez, szelleméhez köti. Ha a kormányzás célkitűzéseiről, a közigazgatás feladatairól vagy a szervezés szükségleteiről beszélünk, sohase felejtjük el a háttérbe odagondolni a tudós perszonalitást; hiszen végső eredetben majd csak tőle várhatjuk el a tudomány objektív gyarapítását is. A tudománnyal összefüggésben ne használjuk sűrűn és gondtalanul az „üzem“ vagy „nagyüzem“ kifejezéseit; tudjuk, itt csak átvitt értelmű szavak ezek; de mintha a mögöttük rejlő személytelen és mechanizáló szellemből akarva-nemakarva is kerülne valami gondolataink közé, ha e kifejezéseket sűrűn és a reflexió helyesbítése nélkül használjuk. Bevezető soraimban utaltam rá, hogy a mai tudományos életben mintha magok a személyeket nem ismerő problémák állanának az előtérben és határoznák meg a tudományművelés kereteit. De ez sok tekintetben csak látszat. Mert még az örök problémák kutatásának is csak egy-egy kiváló ingenium tud időközönként lendületet adni, s a laboratoriumoknak és szemináriumoknak gyakran mechanikus módon végzett munkássága közben csak egy-egy tehetségtől várhatjuk az új problémák felvetését. Mindenesetre elevenen kell protestálnunk olyféle kísérlet ellen, amely

a szervezés szükségéből és valamely kormányzati program végrehajtására egy „*kataszter*” rubrikái közé akarná a tudós egyéniségét besoroztatni. És mindezt természetesen nem azért mondom el, mintha Magyary Zoltánt akarnám vele kitanítani; ő erre nem szorult rá, mert ő is világosan látja, hogy a tudományos eredmény „főleg a tehetségek kiválasztásán és kifejlesztésén múlik” (617. l.). De fejtegetései — tárgyától meghatározottan — olyan eszmekörben mozognak, amely a félreértésekre könnyen adhat alkalmat, olykor tán inkább a kifejezések, mintsem az ezekben megnyilatkozó szellem által.

Szervezni nemcsak helyesen lehet, a mindenáron való szervezés által kisebb-nagyobb bajokat is lehet okozni. Kisebb a baj akkor, ha egészen heterogén természetű intézményeket kötök egymáshoz, mert ilyenkor — a külszerű közönségen túl — mindegyik intézmény mégis csak a jellegétől követelt különélelet fogja leélni. De már nagyobb a veszedelem, ha olyan homogén jellegű szervezetek kerülnek egy talap alá, amelyek az erőszakolt közösség előtt a maguk jól kialakult külön autonómiájukkal rendelkeztek, s most már csak ez autonómiájuk elvesztése árán léphetnek frigyre más rokon-intézményekkel. Arra az „országos központi egyetem feletti szerv”-re gondolok, melyet Magyary „*suprauniversitas*” néven hoz szóba munkájában (612. l.). Kellő módon még ki nem alakult eszmével van itten dolgunk, mellyel szemben így nehéz állást foglalni. De hogyha ez a szépen-vü suprauniversitasz konkrét formájában csak némileg is hasonlít ahhoz a „bizottsághoz”, melyet Nagy József, a pécsi filozófus, a tanszéketöltéseknél előforduló „fogyatkozásoknak kiküszöbölése” végett maga elé képzel (Minerva 1926 6—10. sz., különlenyomat 7. s. k. l.), akkor nem lehet az egyetemet és első sorban a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemet elég korán felhívni a védekezésre.

Elmondottuk kritikai megjegyzéseinket és aggályainkat Magyary könyvének kapcsán, de nem a könyv bírálataként. Ezek az észrevételek — már a bevezetésben jeleztem — nem fogják érinteni sem az alapvető és elvi jelentőségű könyvnek érdemét, sem azt a gyakorlati politikát, melyet az mintául vesz és rendszerbe foglal. Aki közoktatásügyi miniszterünk politikáját kicsinyes piszkálódás tárgyává teszi meg, az előbb vesse össze a nemtörődést a mindent akarással, hogy ekképen mértéket szerezzen a komoly bírálatra.

(Budapest)

Hornyánszky Gyula.

WERFEL.

A legismertebb név a német expresszionisták között. A fiatalabb német ifrógárda tagjai közül sokan őt tekintik szellemi vezérüknek, érzelmeik exponensének abban a harcban, amelyet egy új testvériségért vívnak. Ami a „testvériség” ideális célkitűzését illeti, talán igazuk is van; de mint művész, Werfel magányosan áll, nem ismer el közös célokat, a legszemélyesebb mythikus régiókba emelkedik. Első műveiben még csak homályosan, khaotikusan érzi az élet diszharmóniáját, később már új gondolatok fényét vetíti ebbe a diszharmóniába: a mindent feláldozó odaadás szükségességét hirdeti felebarátainkkal, sőt minden élő lényvel szemben. Csakis ez az odaadás teszi nemessé a természettől szükségképpen ráncmért szenvedéseket, csakis ez ad értelmet létünknek. Egy új, modern